

LBRIS

We know
books

Coordonatorii volumului

Cristina Rotaru

Andra-Roxana Trandafir

Persoana în centrul dreptului penal: între libertate și răspundere

**Studii dedicate
Profesorului Valerian Cioclei**

Editura C.H. Beck
București 2026

Cuprins

Prefață.....	IX
Constantin MITRACHE IN HONOREM Prof. univ. dr. Valerian-Dumitru Cioclei Atașat învățământului juridic și Facultății de Drept.....	XI
Cristina ROTARU Mobilul în conduita criminală. Abordare din perspectiva infracțiunii de viol.....	1
Georgiana ANGHEL-TUDOR Înlăturarea de la aplicare a dispozițiilor de drept național privind prescripția răspunderii penale: adevăr și provocare	25
Cristian BĂLAN Metamorfoza confruntării judiciare: de la duelul judiciar la egalitatea armelor	41
Florin-Cosmin BOBEI Efectele colaterale ale Deciziei HP nr. 18 din 22 aprilie 2024 a I.C.C.J.	60
Georgina BODORONCEA Plângerea prealabilă între principiul disponibilității, cel al oportunității și... neclarității legiuitorului	70
Oana BUGNAR-COLDEA Legea nr. 61/2024 privind Registrul național automatizat cu privire la persoanele care au comis infracțiuni din sfera traficului de droguri – exces de legiferare în materie „post-penală”	82
Radu-Mihăiță CAZACU Considerații teoretice și practice privind infracțiunea de încălcarea consemnului prevăzută de dispozițiile art. 415 C.pen.	99
Ionuț CHISĂR Considerații privind eroarea de drept extrapenal în cazul infracțiunilor săvârșite de profesioniști	115
Flaviu CIOPEC Persoana condamnatului în centrul individualizării judiciare a pedepselor?.....	134
Cătălin-Nicolae CONSTANTINESCU-MĂRUNȚEL Importanța mobilului și a scopului în determinarea tipologiei infracțiunilor. Studiu de caz: tâlhăria	148
Anastasiu CRIȘU Evaluare critică a modificărilor legislative aduse Codului de procedură penală în materia angajării răspunderii penale a minorilor	158

Plăcerea de a pedepsi. Recompensa psihologică a pedepsei și populismul penal.....	179
Valentina DINU-STĂNCESCU	
Travestirea în sensul art. 229 alin. (1) lit. c) C.pen. Între disimularea identității și identitatea de gen asumată.....	189
Mihai DUNEA	
Dreptul penal oximoronic: o duzină de ineptii (scurtă radiografie a unor sincope legislative după primii 12 ani de la intrarea în vigoare a Codului penal din 2009)	203
Claudia GHICA-LEMARCHAND	
Importanța consimțământului în reforma infracțiunilor sexuale în Franța	236
Dorel HERINEAN, Ștefana-Iuliana SOROHAN	
Personalizarea răspunderii penale: între egalitate în fața legii și individualizare	255
Lavinia-Valeria LEFTERACHE	
Pedeapsă prevăzută de lege <i>versus</i> pedeapsă în alte limite decât cele prevăzute de lege în cadrul cooperării internaționale în materie penală. Rolul jurisprudenței naționale în clarificarea noțiunilor.....	271
Teodor MANEA-SĂBĂU, Horia-Șerban TIUGAN	
Căsătoria și conviețuirea forțată Victima în centrul protecției penale	282
Gheorghită MATEUȚ	
Aspecte specifice privind probarea infracțiunilor de evaziune fiscală	306
Cristina MIREA	
Mita sau prețul traficării influenței, justificate prin înscrisuri falsificate: concurs cu o infracțiune de fals în înscrisuri sau și spălare de bani?.....	317
Cristian MITRACHE	
Reflecții privind conceptul de infracțiune unică	332
Raluca-Ioana MOCANU	
Nedenunțarea unei fapte deja comise. <i>Cui prodest?</i>	337
Daniel NIȚU	
Între înfăptuirea justiției și libertatea persoanei. O radiografie a jurisprudenței europene recente în materia refuzului executării mandatului european de arestare	349
Viorel PAȘCA	
Despre noua formă asimilată a infracțiunii de evadare	368
Dragoș PÂRGARU	
AI – un nou subiect de drept penal?	373

Dreptul de autor între moderare automată, răspundere penală și libertate de exprimare	384
Maria-Giovanna ROSSI	
Violența în familie și violența domestică – conflictul dintre libertatea individuală și răspunderea penală.....	400
Cristian-Tiberiu STĂNESCU	
Zona crepusculară a furtului calificat comis în timpul nopții.....	413
Laura-Maria STĂNILĂ	
Subiectiv vs obiectiv. Criza conceptului de vinovăție în contextul dezvoltării accelerate a sistemelor AI autonome	428
Florin STRETEANU	
Autorat mediat sau infracțiune comisă prin fapta victimei?.....	442
Tudorel TOADER	
Din lectura zilnică a Codului penal	453
Ionuț-Daniel VÎLCEANU	
Exces legislativ sau necesitate penală? Circumstanțele agravante speciale în cazul infracțiunilor contra integrității corporale sau sănătății	457
Bogdan VÎRJAN	
Raportul dintre evaziunea fiscală și spălarea banilor din perspectiva necesității respectării principiului legalității incriminării și asigurării unui echilibru între libertatea și răspunderea persoanei	478
George-Cristinel ZAHARIA	
Considerații privind infracțiunea de proxenetism	491
Andrei ZARAFIU, Giulia BĂLAN	
Protecția persoanei acuzate în cazul probelor obținute cu încălcarea confidențialității raportului dintre avocat și client.....	503
Andra-Roxana TRANDAFIR	
În căutarea textului pierdut. Ce am învățat despre legiferarea în materie penală din opera profesorului Valerian Cioclei	526

Mobilul în conduita criminală

Abordare din perspectiva infracțiunii de viol

Prezentul studiu pleacă de la lucrarea de doctorat a domnului profesor Valerian Cioclei, al cărui titlu „Mobilul în conduita criminală” îl preia, încercând o particularizare a temei din perspectivă criminologică pentru infracțiunea de viol (infracțiunile contra vieții sexuale au făcut obiectul primei cărți publicate de domnul profesor – „Viața sexuală și politica penală”).

I. Introducere

În ultimii ani, cazuri celebre de violență sexuală petrecute în diverse colțuri ale lumii, cum ar fi cazul Nirbhaya¹ în India, cazul Harvey Weinstein² în Statele Unite ale Americii, care a determinat mișcarea MeToo, cazul Sarah Everard,³ în Marea Britanie,

¹ Nirbhaya nu este numele real al victimei, a cărei identitate reală a fost protejată, ci un pseudonim care înseamnă „Cea fără frică”. În 2012, această studentă din New Delhi a fost agresată sexual în mod brutal într-un autobuz privat, fiind atacată de mai mulți bărbați și abandonată apoi în stare critică. Din cauza rănilor a decedat câteva zile mai târziu, într-un spital din Singapore. Moartea acesteia a determinat ample proteste în care s-a cerut o protecție sporită pentru victimele violenței sexuale și pedepse mai severe pentru agresori. Acest caz a determinat schimbări majore în legislație, în sensul incriminării unor noi fapte reprezentând agresiuni sexuale și specializarea instanțelor în cazul infracțiunilor de viol.

² Influentul producător de film de la Hollywood a fost acuzat de mai multe angajate și actrițe de hărțuire sexuală și agresiuni sexuale. Cazul a scos la lumină mărturii despre abuzurile sexuale din industria filmului și apoi, prin intermediul mișcării MeToo au fost depuse mărturii despre abuzurile sexuale din alte industrii. În 2020 Weinstein a fost condamnat la închisoare. Mișcarea MeToo s-a extins în întreaga lume, punând în evidență abuzurile sexuale bazate pe abuz de putere și a schimbat modul în care societatea se raportează la aceste infracțiuni și la victime, în sensul de a crea un efect de solidaritate, pentru a nu se mai simți singure. Cazul a determinat nu doar politici publice, dar și măsuri luate în mediul privat, în sensul că au fost introduse politici mai stricte antihărțuire, training-uri pentru angajați, au fost aduse în prim plan discuții despre consimțământ, au fost încurajate victimele să denunțe astfel de abuzuri.

³ Sarah Everard, o tânără de 33 de ani, a fost răpită de pe stradă, în sudul Londrei, agresată sexual și apoi ucisă de către Wayne Cozens, ofițer de poliție. Cazul a generat o campanie de căutare publică, bazată pe imagini CCTV și sprijinul social-media. Investigațiile au demonstrat că Couzens a folosit o falsă arestare sub pretextul restricțiilor determinate de pandemie, pentru a răpi victima. Acesta a fost condamnat la detențiune pe viață. Crima a declanșat proteste publice și a determinat guvernul britanic să promită măsuri suplimentare de protecție a femeilor și monitorizarea poliștilor.

cazul La Manada în Spania,⁴ cazul Pelicot⁵ din Franța, ca să enumerăm doar câteva, au stârnit emoție publică, ample proteste, luări de poziție, schimbări legislative. Dar ceea ce este cel mai important, au schimbat percepția publică asupra acestui tip de criminalitate.

Deși statisticile indică o creștere a ratei criminalității în acest domeniu, nu se comit atât de multe infracțiuni sexuale pe cât ar lăsa să se creadă emoția publică pe care o generează. În prezent senzația este că ne confruntăm cu un fenomen infracțional inedit, dar trebuie clarificat faptul că noutatea în cazul acestor infracțiuni nu constă în incidența sau cruzimea sporită, ci în transcendența socială pe care au avut-o în ultimii ani. Violul rămâne o infracțiune cu o rată de incidență scăzută, dar cu un impact social semnificativ.⁶

Acoperirea extinsă în mass-media a acestui tip de infracțiuni a dus la un răspuns puternic și dur din partea opiniei publice împotriva infractorilor sexuali creând noi atitudini, credințe și chiar stereotipuri.

Dacă inițial stereotipurile priveau victima văzută uneori ca o femeie care cere să fie violată direct sau indirect (pentru că are haine strâmte, fustă scurtă, atitudine provocatoare etc.), motiv pentru care infractorul este „forțat” să comită infracțiunea, în ultimele decenii ele privesc infractorul.

Intensificarea studiilor în ultimii ani în această materie a demontat „certitudinile” care existau în această materie legate de agresor, care era prezentat ca un psihopat sau ca o persoană predispusă la recidivă. Statisticile demonstrează că există aceeași rată de recidivă în cazul infracțiunilor contra vieții sexuale, ca în cazul celorlalte infracțiuni, sau poate chiar mai mică.⁷

⁴ Cazul La Manada (haita de lupi) în care 5 bărbați au fost acuzați că au violat în grup o fată de 18 ani în timpul festivalului de la Pamplona și au filmat agresiunea, tânăra apărând în imagini pasivă și tăcută, a beneficiat în primă instanță de o hotărâre în care instanța a interpretat atitudinea victimei drept consimțământ. De aceea, inculpații au fost condamnați pentru agresiune sexuală și nu pentru viol. Hotărârea a determinat ample proteste de stradă în mai multe orașe din Spania sub sloganul „Yo si te creo” și a avut ca efect o modificare a legislației în domeniu, cunoscută sub formula „doar da este da” în sensul existenței consimțământului doar atunci când există exprimat un acord prealabil asupra întreținerii de relații sexuale, formulă ce venea să o înlocuiască pe cea utilizată anterior de doctrină „nu este nu”.

⁵ Dominique Pelicot, soț, tată și bunic devotat, timp de 9 ani a drogat-o pe soția sa Gisèle Pelicot, cu care era căsătorit de 50 de ani, invitând bărbați pe care îi cunoștea online să vină în casa lor, dintr-un sat din Provence pentru a o viola, în timp ce aceasta era inconștientă. Cu ocazia investigațiilor, în urma recoltării de probe biologice de la inculpat s-a constatat că profilul său genetic poate fi asociat cu cel descoperit cu prilejul unei tentative de viol petrecute cu mulți ani în urmă.

⁶ S. Leganés Gómez, Mª E. Ortolá Botella, *Criminología*, Tirant lo Blanch, Valencia, 1999, p. 79-114.

⁷ Persoanele condamnate pentru infracțiuni sexuale sunt mai predispuse decât populația generală să comită din nou o infracțiune sexuală, dar ratele de recidivă generală sunt mai mici decât recidiva în cazul altor infracțiuni, cum ar fi cele asociate cu proprietatea sau drogurile. Conform U.S. Bureau of Justice Statistics, într-un studiu de cohortă realizat în 2003 s-a constatat că 5,5% din infractorii sexuali eliberați au fost rearestați pentru o nouă infracțiune sexuală într-un interval de 3 ani.

S-a demonstrat de asemenea că este greșită concepția conform căreia violul se săvârșește ca urmare a dorinței sexuale intense a agresorului. În majoritatea acestor infracțiuni nu este prezent un obiectiv sexual clar identificabil, ci mai degrabă umilință de natură sexuală. Elementul fundamental al violului nu este sexul, ci mai degrabă stabilirea unei dinamici de putere cu victima, prin impunerea constrângerii, fricii sau a deciziei finale de a-i lua viața.⁸

Faptele îndreptate împotriva libertății sexuale sunt la fel de vechi, probabil, ca omenirea, dar trebuie menționat că mult timp nu au fost percepute ca manifestări ce contraveneau ordinii sociale.

Violul și răpirea femeilor ca „pradă de război” era ceva obișnuit printre învingători, mai ales ca o formă crudă de umilință aplicată celor învinși. Din păcate acest lucru continuă să se întâmple și astăzi și este suficient să amintim conflictele armate relativ recente, cum ar fi cele din Algeria⁹ și fosta Iugoslavie.¹⁰

În anumite epoci istorice violul era permis, ca o recunoaștere a unui drept pe care îl avea o persoană cu o poziție privilegiată în ierarhia socială. Stăpânul feudal avea un astfel de drept asupra soțiilor nou căsătorite de pe teritoriul său (dreptul primei nopți).¹¹

În unele comunități violul este văzut ca o formă de inițiere sexuală făcută de către părinți, care își învață copiii cum să se comporte sexual.¹²

Societățile occidentale au trecut în două-trei decenii de o anumită permisivitate în ceea ce privește infracțiunile sexuale la pedepsirea unor comportamente care, până de curând erau evidente, dar acceptate de societate, cum ar fi hărțuirea sexuală. Ca atare, s-au înregistrat progrese semnificative nu doar din perspectiva rolului activ asumat de autorități în sancționarea acestui gen de fapte, dar și din perspectiva lărgirii sferei comportamentelor cu conotație sexuală interzise de lege.¹³

⁸ S. Leganés Gómez, Mª E. Ortola Botella, op. cit., p. 79

⁹ În timpul războiului din Algeria (1954-1962) violența sexuală împotriva femeilor a fost exercitată în context colonial și militar. Numeroase femei au fost violate de membri ai armatei franceze, poliției sau milițiilor auxiliare, violența sexuală fiind folosită ca instrument de intimidare, pedeapsă și control. Au fost documentate numeroase cazuri în care femeile suspectate că sprijină Frontul de Eliberare Națională au fost arestate, torturate, violate, una dintre metodele de tortură folosite fiind aplicarea de electroșocuri în zona organelor genitale sau nuditatea forțată.

¹⁰ Vioența sexuală împotriva femeilor în timpul războaielor din fosta Iugoslavie (1991-2001), în special în Bosnia și Herțegovina, a fost una din cele mai sistematice utilizări a violului ca armă de război în timpurile moderne. Unele localități au fost folosite pentru detenția femeilor și fetelor supuse violurilor repetate, ca metodă de umilire și epurare etnică. Cazul Foča a determinat Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie să recunoască violul ca fiind o crimă împotriva umanității, iar sclavia sexuală și violul sistematic au devenit indicatori pentru constatarea genocidului și torturii.

¹¹ S. Leganés Gómez, Mª E. Ortola Botella, op. cit., p. 80. Majoritatea istoricilor concludionează însă astăzi că nu există dovezi solide că aceasta era o instituție standard în dreptul feudal, sau măcar una suficient de răspândită.

¹² Ibidem.

¹³ Pentru a vedea progresele înregistrate în 30 de ani, este suficient să citim concluziile trase de prof. V. Cioclei în lucrarea *Viață sexuală și Politică penală*, publicată în 1994, în care, printre altele, a semnalat deficiențe legislative, a analizat infracțiunile privitoare la viața sexuală, a semnalat o parte din carențele de ordin general existente și a scos în evidență unele lacune ori unele erori de ordin tehnic, cum ar fi: lipsa persoanei de sex bărbătesc din sfera subiectului pasiv al

Mișcările sociale care au determinat toate aceste modificări au mai avut un merit deosebit, acela de a pune în centrul preocupărilor victima, neglijată mulți ani de politicile penale, dar și de studiile privind fenomenul criminal.¹⁴

Schimbările legislative realizate sub presiunea străzii au fost însă pripite, prea dese sau radicale, ori făcute pentru situații particulare regăsite în cazurile mediatizate, și au creat de multe ori confuzie, practică neunitară, organele judiciare neavând răgazul să „asimileze” schimbările de optică, terminologie, tehnică legislativă etc. De aceea „reforme” au avut în unele cazuri efectul opus celui scontat sau urmărit de legiuitor.

Dacă ar fi să luăm exemplul legislației române, putem constata că în perioada 1990-2014 capitolul din Codul penal dedicat infracțiunilor sexuale a suferit cele mai multe modificări, unele determinate de nevoi reale, altele inutile, iar sub regimul Codului actual materia aceasta a suferit cele mai drastice modificări, majoritatea din ele nefericite.¹⁵

II. Mobilul în comportamentul criminal – cazul infracțiunii de viol

1) Opinii profane

Cazurile celebre pe care le-am amintit au pus reflectorul nu doar pe realități factuale pe care opinia publică le-a catalogat inacceptabile în stadiul actual de dezvoltare a

infracțiunii de viol, aplicarea plângerii prealabile și existența cauzei de nepedepsire a violului urmat de căsătorie, inoportunitatea incriminării homosexualității și perversiunii non agresive, existența unor diferențe nejustificate, regimul sancționator al unor fapte de aceeași gravitate (comparația viol - homosexualitate agresivă), inexistența unor limite minime de vârstă rezonabile în privința subiectului activ al unor infracțiuni – art. 198 alin. (1) și art. 200 C.pen., incoerența protecției acordate persoanei minore, comparația între raportul sexual cu o minoră și corupția sexuală etc.

¹⁴ „Există o indiferență totală cu privire la victimele agresionilor sexuale” concluziona prof. V. Cioclei în *Aprecierile finale ale lucrării Viață sexuală și Politică penală*, publicată în 1994, referindu-se la sistemul juridic românesc, dar situația era similară în trecut și în alte state.

¹⁵ A se vedea *V. Cioclei*: Despre necesitatea abrogării articolului 201 din Codul penal – perversiunea sexuală, în AUB – seria Drept, nr. 1/2002; Viol asupra unui membru al familiei. Acte de perversiune sexuală. Incest. Încadrare juridică (rezumat și comentariu – C.S.J., Secția penală, decizia nr. 3342/10.07.2003), în Curierul Judiciar nr. 7-8/2004; Recurs în interesul legii. Raport sexual cu o persoană de sex diferit, membru al familiei. Comentariu (Decizia ICCJ nr. II /2005), în Curierul Judiciar nr. 12/2005; Recurs în interesul legii. Înțelesul noțiunii de act sexual de orice natură. Acte de perversiune sexuală. Comentariu (Decizia ICCJ nr. III /2005), în Curierul Judiciar nr. 12/2005; Incestul fără victimă: crimă sau pedeapsă?; Din nou despre modificările Codului penal prin O.U.G. nr. 18/2016 sau „Mircea fă-te că legiferezi (în penal)”, în Revista de Note și Studii Juridice, 4.11.2016 (www.juridice.ro); Consimțământ vs. discernământ în cazul actului sexual cu un minor. Problema pragului de vârstă Bizlawyer-Portalul avocaturii de business din România, 13.12.2022 (www.bizlawyer.ro); Ciudatul viol de la televizor. Când legiuitorul adoptă reglementări „trăsnete”, Bizlawyer, Portalul avocaturii de business din România, 3.08.2023 (www.bizlawyer.ro); Violul săvârșit asupra unui minor, un nou exemplu de iatrogenie juridică, în AUBD – Forum Juridic nr. 2/2023; Înțelesul expresiei „act de natură sexuală”. Se referă aceasta (exclusiv) la un act condiționat de scopul obținerii unei satisfacții sexuale?, în AUBD – Forum Juridic nr. 1/2025.

societății, dar au readus în discuție una dintre temele care a preocupat dintotdeauna știința (și aici putem regăsi domenii variate – dreptul, criminologia, biologia, sociologia, psihologia, psihiatria, medicina etc.), și anume motivațiile care stau la baza comportamentului criminal. Iar dacă vorbim de comportamentul criminal, violul este una din cele mai ofertante infracțiuni (rivalizând, poate, doar cu omorul) pentru a dezbate mobilurile care determină un individ să săvârșească o faptă penală de violență extremă.

Termenul „viol” nu are în vedere în acest studiu accepțiunea strict legală, pentru că aceasta este variabilă în timp și spațiu, ci o accepțiune mai largă, și de aceea voi prelua o definiție plastică, extrem de sugestivă, conform căreia violul este „uzul și abuzul de un corp al altuia fără ca acesta să participe cu intenție sau voință”.¹⁶

Literatura a reflectat, intuitiv, potențialul violent latent în natura umană și a oferit un cadru relevant pentru explorarea dimensiunii subiective a violenței sexuale, surprinzând atât factorii individuali, cât și cei sociali. În acest sens romanele *Tropicul Cancerului* de Henry Miller, *Lolita* de Vladimir Nabokov și *Să ucizi o pasăre cântătoare* de Harper Lee oferă perspective complementare asupra comportamentului deviant și a violenței sexuale. În timp ce *Tropicul Cancerului* propune o explorare radicală a condiției umane, în care granițele morale sunt estompate, iar impulsurile primare și comportamentele marginale ies la suprafață, *Lolita* ilustrează mecanismele cognitive de distorsionare a realității prin intermediul istorisirilor făcute de un narator necredibil, amintind de tehnicile de neutralizare abordate în teoriile criminologice,¹⁷ dar și de tehnicile de manipulare utilizate de adulții care întrețin relații sexuale cu minorii.¹⁸ În schimb, *Să ucizi o pasăre cântătoare* abordează violența dintr-o dimensiune socială și instituțională, evidențiind modul în care indivizii și comunitățile ajung să justifice, să tolereze sau perpetueze comportamente abuzive.

2) Opinii științifice

O întrebare care are probabil aceeași vechime ca prima crimă săvârșită în lume bântuie mintea umană: **De ce o persoană săvârșește o crimă?** Putem relua și adapta întrebarea la tema noastră: **De ce o persoană săvârșește un viol?**

O altă, la fel de importantă și poate ceva mai recentă este: **Ce ar trebui să facem pentru ca producerea unei fapte atât de grave să poată fi evitată în viitor?**

Aceste întrebări, aparent simple, nu au nici azi, cu tot avansul cunoașterii, un răspuns general valabil, mulțumitor și care să contribuie la rezolvarea problemei.

Dacă privim astăzi din perspectivă științifică, am putea asocia prima întrebare cu preocupările ce țin de cauzele comportamentului criminal sau, mai exact spus, mobilul

¹⁶ R. Segato, Las estructuras elementales de la violencia. Ensayos sobre género entre la antropología, el psicoanálisis y los derechos humanos, Ed. Prometeo libros, Buenos Aires, 202, p. 22.

¹⁷ Tehnicile de neutralizare sunt justificările pe care delincvenții le folosesc pentru a explica propriile acte. Termenul a fost introdus de criminologii Gresham Sykes și David Matza și preluat apoi de Howard Becker. A se vedea V. Cioclei, Manual de criminologie, ed. 12, Ed. C.H. Beck, București, 2026, p. 120-121

¹⁸ G.G. Abel, J.V. Becker, J. Cunningham-Rathner, Self-Reported Sex Crimes of Nonincarcerated Paraphiliacs, Journal of Interpersonal Violence, 1987.

comportamentului criminal, iar cea de a doua întrebare o putem plasa în contextul dreptului penal, mai exact al politicilor penale menite să asigure prevenția, dar și în zona politicilor menite să identifice sancțiuni care să contribuie la descurajarea acestui fenomen.¹⁹ Răspunsul la cea de a doua întrebare, chiar dacă deocamdată își găsește palide rezolvări pe tărâmul dreptului penal, întrucât funcțiile pedepsei – prevenție generală și prevenție specială – pot asigura pacea socială, este strâns legată de corectitudinea răspunsului la întrebarea: *De ce a fost comisă crima?* Dreptul penal, „forma clasică și cea mai consistentă a reacției anticriminale”²⁰ intră în rol de cele mai multe ori *post factum*, după producerea crimei, ca atare acesta nu poate reprezenta soluția pentru rezolvarea problemei. Pentru o bună calibrare a politicilor penale ar trebui să existe informații asupra mecanismelor care determină săvârșirea unor astfel de fapte. Pe de altă parte, existența din punct de vedere obiectiv a faptei penale nu poate da naștere automat răspunderii penale, astfel încât să poată fi activat mecanismul de sancționare. Ca atare și pentru aplicarea concretă a dreptului penal trebuie să se revină și să se răspundă la prima întrebare, pentru că doar elementele de ordin subiectiv (alături de cele de ordin obiectiv) pot activa răspunderea penală, iar angajarea ei poate conduce la aplicarea unei sancțiuni.

Pentru a încerca să găsim răspunsuri la prima întrebare: *Ce anume îl determină pe om să recurgă la viol?* ar fi necesare mai întâi niște lămuriri terminologice.

Ar trebui să avem în vedere că nu se poate ignora apartenența comportamentului criminal la comportamentul uman, iar „problema comportamentului uman este în ultimă instanță problema naturii umane; de aceasta se leagă sistemul moral, sistemul juridic, sistemul politic precum și fundamentarea acestora”.²¹

„Conduita criminală se compune din secvențe de act afective și raționale într-o combinație complexă. Mobilul și scopul reprezintă factori psihici distincți, iar sesizarea acestei distincții este necesară pentru explicarea conduitei criminale. Mobilul reprezintă un factor psihic afectiv, întotdeauna irațional și de regulă inconștient, care împinge subiectul să acționeze. Scopul este un factor psihic conștient și rațional care constă în reprezentarea de către subiect a obiectivului pe care îl urmărește prin realizarea actului”.²²

Răspunsul la întrebarea de mai sus ține de identificarea și înțelegerea acestor resurse interne care îl fac pe individ să reacționeze într-un anumit fel. În pofida diferenței noționale între mobil și scop există uneori posibilitatea ca mobilul să coincidă cu scopul final. Această posibilitate apare doar în ipoteza existenței unor mobiluri conștiente, chiar putative.²³

În acest context definirea conceptelor și sublinierea diferențelor existente între acestea devine extrem de importantă.

Științele penale, în special dreptul penal și criminologia, au fost influențate de două direcții majore: una gravitează în jurul ideilor lansate de școala clasică, alta în jurul celor lansate de școala pozitivistă.

¹⁹ A se vedea V. Cioclei, Manual de criminologie, op. cit., p. 7-32, 48-59.

²⁰ V. Cioclei, Mobilul în conduita criminală, Ed. All Beck, București, 1999, p. 170.

²¹ Idem, p. 76.

²² Idem, p. 295-296.

²³ Idem, p. 87.

Școala clasică, formată în special din juriști, a fost preocupată de elaborarea unui drept penal adecvat societății posteroare Revoluției franceze.

Dar una din erorile atribuite acesteia a fost necunoașterea realității. Școala clasică a elaborat un drept în acord cu principiile filosofice de la acea vreme, dar nu s-a preocupat să cunoască delincentul, sancțiunile stabilite fiind exclusiv relaționate cu gravitatea faptei săvârșite. Doctrina acestei școli avea la bază raționalitatea actului delictiv, considerând că, deși există factori care influențează delinvența, persoana este cea care, în ultimă instanță, decide să comită fapta sau nu, altfel spus persoana are liber arbitru, și în baza acestei posibilități de a alege trebuie să răspundă. Ca atare, mobilurile care determinau delincentul să acționeze nu prezentau interes.

Școala pozitivă a venit ca o replică la ideea existenței liberului arbitru în cazul comportamentului criminal, iar cercetările s-au bazat pe cunoașterea delincentului și au pus accent pe mobilurile comportamentului acestuia.

Așa cum spunea Garofalo, „pentru a lupta cu o șansă de triumf trebuie să cunoști inamicul. Inamicul pe care suntem chemați să îl combatem este necunoscut pentru susținătorii școlii juridice. Cunoștințe despre el putem obține doar prin observarea continuă în închisori, penitenciare și colonii penale”.²⁴

Însă nici teoriile cauzale, impulsionate de doctrina școlii pozitivistice, nu au reușit să constituie un ansamblu explicativ coerent pentru conduita criminală și au fragilizat fundamentul răspunderii penale și al represiunii penale.

În dreptul penal s-a revenit la sfârșitul anilor '40 (secolul XX), ca urmare a abuzurilor săvârșite prin falsa invocare a concluziilor pozitvistice, la principiile trasate de școala clasică, dar codurile penale au preluat și instituții inspirate de ideile pozitvistice (cum ar fi măsurile de siguranță care pot fi instituite în baza unui pronostic de pericolozitate a infractorului), existând perioade în care amprenta lăsată de pozitivism a fost mai accentuată, cum ar fi perioada anilor '70 în care reeducarea ca fundament al represiunii a fost văzută ca o soluție salvatoare pentru justificarea pedepsei. Cu toate eforturile de a impune reeducarea ca fundament al represiunii, rezultatele slabe obținute în practică de au făcut ca sfârșitul de secol XX să fie dominat în continuare de ideea proporționalității între gravitatea faptei comise și sancțiunea aplicată.

În Criminologie teoriile etiologice au dominat jumătate de secol, dar multitudinea de explicații cauzale, care din punct de vedere practic nu au reușit să ofere un tablou complet al factorilor cauzali și nici să contureze ponderea acestora în comportamentul criminal, au condus la pierderea interesului pentru acest gen de abordare, iar locul primordial a fost ocupat de explicațiile oferite de criminologia dinamică, ceea ce a însemnat o reîntoarcere la ideile utilitariste, la fundamentarea represiunii penale pe ideea de „liber arbitru”.²⁵

Deși utile în justificarea rolului statului în aplicarea sancțiunilor penale, este puțin probabil ca influența teoriilor dinamice să fie de lungă durată, având în vedere că descoperirile tehnice și științifice din ultima vreme au relansat interesul omului de a se cunoaște pe sine, de a avea nu doar intuiții despre modul cum este construită gândirea, ci și certitudini.

²⁴ J. Cid Moliné, E. Larrauri Pijoan, *Teorías criminológicas*, Ed. Bosch, Barcelona, 2001, p. 12.

²⁵ V. Cioclei, *Manual de criminologie*, op. cit., p. 152-153.